

ELBSVANEORDENENS CANDORIN,
CONRAD VON HÖVELEN OG DANMARK.

Af *Hans Werner*.

Mellem de tyske Digtere, der i Frederik den Tredjes Kongedage opholdt sig i Danmark og udgav Skrifter her, er *Conrad von Hövelen* ganske afgjort den besynderligste. Dette skyldes ikke saa meget hans aabenbart ret brogede, men hidtil kun lidt oplyste Livsførelse som hans mange smaa og ofte meget snurrige Bøger. Disse indeholder baade poetiske Arbejder, mest Lejlighedsdigte i Tidens traditionelle panegyriske Stil, og Afhandlinger af mere prosaisk Art, behandelende Emner fra Sprogforbedringens, Teatrets, de litterære Selskabers, Astrologiens, Statskunstens og den nordtyske Lokalhistories Omraader. Af Titlerne paa nu tabte og maaske aldrig udgivne Bøger fremgaar, at han desuden har skrevet om theologiske, pædagogiske og fortificationstekniske Emner.

Efter alt at dømme tilhørte Hövelen en gammel, vidt udbredt, adelig Slægt, der ikke blot har haft Medlemmer i Tyskland og Østrig, men ogsaa forgrener sig til England og Holland. Selv nævner Digteren aldrig noget om sin fædrene Slægt, ikke engang Faderens Navn og Stilling røber han, mens han om sin Moders Familie dog oplyser, at hun var Søster til Frederik den Tredjes Kammertjener *Hans Bremer*, der er kendt fra sin Sendelse til *Vibeke Kruse*.¹ I sin tidligste Ungdom benyttede Digteren ikke, som altid senere, Navneformen Conrad von Hövelen, men kaldte sig *Conrad Hövel*, eller mere ægte tysk klingende *Kunrath Höfel*. Adelsnavnet bruger han fra 1655, da han fik sit Vaabenbrev konfirmeret af Digterpræsten i Wedel, den kejserlige Kur- og Pfalzgreve *Johann Rist*, der senere blev hans nære Ven, og som i sin Memorial over udstedte eller konfirmerede Vaabenbreve noterer, at Hövelen for Konfirmationen har betalt 2¼ rein Fl.²

Dette Notat har Slægtens Historiker *A. Fahne von Roland*³ ikke været opmærksom paa, ligesom han i det hele taget ikke har vidst megen Besked om Digteren, som han henfører til Hövel-Slægtens Holsten-Hamburgske Linje, om hvilken han imidlertid kun kan oplyse, at

von dieser Linie ist nur Einer, dem Vornamen nach, auf die Nachwelt gekommen, nämlich: Conrad von Hövel. Er war der Vornehmste von den Wenigen, die im 17. Jahrhundert zu Lübeck der Dichtkunst oblagen und erfreute sich eines allgemeinen Beifalls

Fahne synes at have den Opfattelse, at Digteren er i nær Slægt med Familierne Hövelen i Lübeck; men dette, der allerede paa-
staas i flere ældre Litteraturreksika, er ikke bevist. Selv omtaler Digteren aldrig disse Familier, og han skriver, saa vidt vides, ingen Digte til deres Medlemmer, mens han ved adskillige Lejligheder opvarter andre Lübeckere med Digte. Det Vaaben, han fører, og af hvilket der findes en Gengivelse paa Titelbladet til hans Bog om Elbsvaneordenen, forekommer heller ikke i Lübeck-Slækten, men det svarer ret nøje til det Vaaben, Fahne angiver som værende ført af en Hövel-Slægt i Braunschweig:

Quadrirtes Schild, 1 und 4 Silber mit blauen Damast, 2 und 3 in Blau eine silberne Rose, über das Ganze einen rechtsschrägen silbernen Balken, absteigens mit drei goldenen Pilgermuscheln beladen. Auf dem blau und silber bewaltn Helme stehen zwei Pilgermuscheln, jede fünf Reiherfedern nach oben verziert und dazwischen findet sich eine weise Rose, aus der eine Reiherfeder hervorsteigt.

Hvad der vides om Digterens Liv, skyldes næsten udelukkende de selvbiografiske Bemærkninger, der findes spredt rundt om i hans Bøger, men desuden har han berettet om sin tidligste Ungdom og sit Ophold i Danmark i et hidtil upaaagtet Haandskrift, der findes vedlagt hans 1655 trykte Digt til den danske Konge »Zimbrischer Dänkbaum« og nu findes i Det kgl. Bibliotek.⁴

I sin Bog om Hamburg oplyser han, at han er født i Nærheden af denne By 1630, og at han med sine Forældre maatte flygte ind til selve Byen paa Grund af Krigens Uro. Fahnes Beretning om, at Familien siden flyttede til Lübeck, og at Conrad her lagde Grunden til sine senere Studier, er vist fri Fantasi, i det mindste fortæller han selv i sit Haandskrift:

Nach Absterben meines Faters, A. 1641, wurde ich von K. M. damaligen Kammerdiner, meiner Mutter Bruder *Hans Bremer* von Hamburg nach Bremervörde geholet um eine Zeit bei *Frantz Müller*, damals K.M. Ädelknaben Informator im Studiren unterrichtet zu wärden.

Om sin Undervisning og senere Studier fortæller han intet. Alt, hvad han oplyser, er, at han 1647 fulgte med Morbroderen til Glückstadt. To Aar senere var han imidlertid atter i Hamburg, hvor han var kommet i Tjeneste hos den svenske Resident, Hofraad *Vincent Müller*, hvis Broder, Borgmester *Barthold Müller*, baade da og siden tog sig venligt af Hövelen, til hvem han skrev et Æredigt i dennes Bog om Hamburg, en Opmærksomhed Höve-

len gengældte ved at skrive et Mindedigt Borgmesteren til Ære i den efter Borgmesterens Død 1667 udgivne Præken.⁵ I Hamburg blev Hövelen kun et Par Aar, men allerede her syslede han med Digtekunsten og skrev bl. a. en Ballet om Hercules. Om dennes Skæbne fortæller han:

Anno 1651 schichte ich ein Ballet, so auf einer Hochgr. Excell. Heimkunft gemacht wäre, einer vornämen Gelärten Beurteilung zu, darauf mit dise Antwort wurde: di Verse sind noch zimlich wol gemacht, wi wol si auch vile Fäler haben; di Erfindung aber ist so läppisch, das mich wundert, das dergl. Sachen öfentlich mügen gedrukket wården das allerbäste an disen Ballet ist, das es nicht gedanzet wurden; immer Schade aber das man das Drukkerlohn den Armen nicht gegaben.⁶

Aaret efter dette mislykkede Forsøg paa at optræde som Digter, kom Hövelen til Danmark, hvor han fik Tjeneste hos Lensmanden paa Tryggevælde, Rigsraad *Christen Skeel*, hvis unge Døtre han skulde undervise. Ogsaa her fortsatte han sit Digteri og udgav en lille, nu tabt Bog »*Geistliche Tagesübung*«, der blev trykt i København 1653;⁷ men samtidig dyrkede han sproglige Studier, inspireret hertil af den Runesten, der fandtes paa Tryggevælde, og om hvilken *Ole Worm* allerede 1636 havde udgivet et lille Skrift. Hövelen beretter herom:

Als ich An. 1652 von seiner K.M. wohl verordneten Reichs Rate und hochansäehelichen bestalten Befählhavern der Amtlehne Trygevelde Christern Skjel hi in Dännemark zu seinem hochadel. Frauenzimmer Underweisungs halber herind gefordert ward, und imidler Zeit unter andern bei müssigen Stunden mich im Runischen, wozu der grosse Mahlstein daselbst mein erster Anleiter und Schulmeister war, mich zu üben befliste, dabei di alten seltsame dänische Wunder betrachtende, ich seiner K.M. wundersältsame naturspilende Begäbenheiten in disem und jenem mehr und mehr überlägete, gerite solches einem Studioso, Namens *Jeremias*, beigenant *Wolf*, zu Oren, so mich von Sorø auf Trygevelde besuchte

Med den her omtalte Student, der næppe kan være andre end den senere Sognepræst i Vejle *Johannes Jeremiassen Wolf*, der døde 1703, drøftede Hövelen ikke blot Runerne og deres mystiske Væsen, men ogsaa den unge Digtens Planer. Mellem disse var der især een, der optog ham. Han vilde skrive et Digt til den danske Konge og i dette Digt vise, hvorledes det af Himlen var forudvarslet, at Kongen, skønt kun Søn Nr. 3, skulde arve sin Faders Trone, og hvorledes Varsler af denne Art i ganske særlig Grad var tilgaaet Hövelen. De digteriske Udkast, Wolf fik forelagt, vandt imidlertid ikke Bifald og blev henlagt indtil videre.

Opholdet paa Tryggevælde blev afbrudt med Udgangen af 1653, idet Rigsraadens Hustru døde og Børnene sendtes hjemmefra til Slægtninge, med den faderlige Formaning ikke at glemme »hues Conradt Hövel Eder aff Tydsken haffuer lært«.⁸ Hövelen

maatte nu se sig om efter en anden Ansættelse og opnaaede en saadan hos den lærde Fru *Birgitte Thott* paa Tureby, hvor han rimeligvis har undervist dennes Broderdøtre, *Elisabeth*⁹ og *Sophie Thott* i Tysk. Her fortsatte han sine sproglige Studier og kom i Forbindelse med Professor *Ole Worm*, som han siden nok saa frejdigt omtaler som »mein gewässener libster gunstgeneigter Freund« og fra hvem han modtog et Brev, som han aftrykker i sin Retskrivningslære. Brevet er et kort Svar paa en Forespørgsel om hvorvidt Bogstavet C forekommer i Runeindskriftterne. Ogsaa med Professor *Thomas Bang* kommer han i Forbindelse og faar fra ham flere Breve, der citeres samme Sted som Brevet fra Worm og væsentligst indeholder det Raad, at Hövelen i sine sproglige Reformønsker skal følge de Veje, der er anvist af Harsdörffer og Schottelius.

Under Opholdet paa Tureby rejste Hövelen en Tid til Udlandet. Om Anledningen til Rejsen siger han selv:

Das vergangenen, von Got disem Reiche aufgebürdete Lääbens-Übel, tribe mich dazu an; reiste damit auf Norwägen, davon nach Holland und so durch Brabrand bis in Flandern.

Det var den store Bubonpest, der var den ydre Aarsag til Rejsen, men den indre Aarsag var hans Skuffelse over ikke at kunne gøre sig gældende som Forfatter. Han siger herom i Fortalen til sin Retskrivningslære 1655:

Wan ich in meinem jüngen und neulichst her-ausgegäbenem Jesu-Büchlein auf ehiste dises Wärtlein durch den Druk herfohr zu gäben gelobet, welches aber sich bis hero nicht one Ursache verweilet, sintemahl di Drukbeforderer hi im Reiche gar unbehülflich, und di erbätene Schirmherren auch unmilde, als habe ich nicht eher bis itsund Zusage halten können

Det er Forfatterernes mislige Kaar, der driver ham bort, men heller ikke udenlands gaar det ham bedre, og allerede sidst paa Aaret 1654 er han tilbage paa Tureby, hvor han

zu vorgemeldeten Frauen Birten Tot wollwollender Genüglichkeit mich dihnstlich vorställete und was in meiner jüngen getanen Reise vorgegangen über Tafel erzählete

Nu fortsætter han sine Studier og gaar atter i Gang med sit Kongedigt, der bliver godkendt af alle, hvem han forelæser det, og trykkes under Titlen »Zimbrischer Dänkbaum«.¹⁰ Titlen er inspireret af den førnævnte Student Wolf, der har fortalt ham

von einem Baume, welchen seiner K.M. mein allergnädigster König und Herr zusamt seiner gehabtten liben, nu aber in Got entschlafenen, säligsten hochlöblichen Angedänkens Bruder gepflanzet haben solle.

Digtet indledes i den traditionelle Stil med rig Anvendelse af Navnesymbolik, men bliver derefter interessant ved at gaa over til Omtale af de Varsler, Hövelen og andre har modtaget om, at Hertugen skulde blive Konge. Om det første beretter han i Haandskriftet, uden hvis forklarende Noter hele Digtet er ganske uforstaaeligt:

hin und wider i Deutschland gähēt dise Rāde, wi einsmahl ein Blūmelein S.K.M. Herrn Fatern sei fohr kommen, worauf ein F teils wollen mit einer 3, teils näben einer Kronen, worüber unterschiedliche Kluge, Sinnen- Reicher zum tifsten Nachdänken, wer eins ins Künftige als folgender Afterwält der rechte Ärbherschēer dises Reiches sein mögte, mehr und mehr veruhrsachet.

Om det andet i Digtet benyttede Varsel beretter han:

Als ich 1647 das aller erste mahl in di Glückstadt keme und das Königl. Sloss beschauete zum öfteren hi Irer K.M. Krist-Säligster Hern Faters Wahlspruch erblickete, letzlich auf dem Fohrgemache, selbiges R.F.P. ein wenig reifer erwägete und dännach ich schon von einem künftigen dänischen Erbherrn, weis nicht wi, eingebildet, besahe ich disen Wahlspruch hinten und forn, mittewärts und seitwärts, fluchs damit unterschiedliche Sinnenmeinungen bekommende, welche ich alle Lateinisch habe nach der Zeit an den Thürpfosten eine an Ihr K.M. Gemach zur Linken bei der Träppen, wo di Trabanten pflägen aufzuwarten, mit Bleiärts geschrieben, wi es auch verhoffentlich auch wol würd zu finden sein, oder auch zum wenigsten nachrichtliche Spuhr, wenn man einen Licht spassenhalber davor hält, würd erhalten. Indäme ich hirüber etwas sinnenmütig meiner vertifte auf zu künftiges gähende Gedanken gar auf Ihr K.M. eigenen Wahlspruche D.P. brachte und mich gleichsam rückwändende zum andern Reichs Erbherren di Buchstaben rüklings als P.D. setste, became ich PRINCEPS DANIÆ, fohr aber DABIT PACEM, welches mich, Got weis wie, höchlich erfreute, das sich mein aufläbende Sinnengeist mit hin zu sätzen der drei Buchstaben AN.D. und DABIT PACEM kürztelte, welches TANDEM das gewünschete und nu, Got lob, mich und alle dises Reichs Einländische hoch erfreuliche TANDEM mein damaligen Sinnen tifes Nachgrübelen und Verhoffen ist bezeuget und mit Got bezeugen würd.

En sindrig Leg med Omstilling af Bogstaver og Udtydning af disses hemmelige Mening, anvendtes her til yderligere at fremhæve, at Kong Frederik var den haabede Fredskonge, mens andre paa samme Maade og ved samme Midler søgte at gøre sig til Talsmænd for netop det modsatte Synspunkt, idet de foregav, at Astrologernes Prognostica og gamle Spaadomme lovede Held i Krig, hvad *Ditlev Ahlefeldt* omtaler med Foragt i sine Erindringer, hvor der ogsaa siges et Par bitre Ord om de »Smigrere ved Hove«, der bestyrker Kongen i hans Ønske om at paaføre Sverige Krig, et Ønske, som allerede, om end endnu let tilsløret, imødekomes af *Poul Tscherning* i dennes Digt ved Pestens Ophør 1655, hvori Flaadens Begær efter at komme i Kast med Danmarks Fjender fremhæves. Hövelen er altsaa modsat Tscherning og de andre Smigrere Fredens Talsmand — maaske endda *Christen Skeels*.¹¹

Det følgende Varsel er, som det første, berettet Hövelen af andre. Han fortæller herom, at han har hørt det fortalt i Antwerpen, hvor han med en unævnt Person underholdt sig om danske og svenske Forhold (»Uhrsache Ire Königl. Würde di vorgewäsene Königinne Christine damals da wäre«), og da fik berettet:

wi Irer K.M. einst in Irer getanen ausländischen Reise an einem doch mir unbenännende Ohrte von einem Mönche eine Krone gezeiget sein soll, welche einer von Irer K.M. bei Ihr habende aufsätzen gewolt, zu deme aber der Möch nachfolgendes gesaget: Nein! si ist euch nicht gerecht, aber deme (Heimlich damit auf Ihr.K.M. zihlend und zeigend) gebüret si, und würd si noch tragen.

I Digtet gengives Munkens Ord med et Par Vers, der minder om Oehlenschlägers berømte »Den bære Kronen, som er Kronen voksen«, idet Hövelen her siger:

Dem nogh di Krone solt, auf wem di Kron gerägt,
Dem Herre nur allein und nicht desselben Knecht.

Om det fjerde og sidste Varsel berettes, at det skyldes en Oplevelse, Digteren havde, da han som Dreng opholdt sig i Bremer-vörde:

Ich ersahe auf einen Abend Irer K.M. Abbildung läbensgrösse an derer linken Seite gleichsam hinterstähende eine weibbekleidetes Frauenbild darschinen, welches ich meiner Mutter, hernach meiner Mutter Bruder Hans Bremers Frauen erwise, da schir sich erstlich darüber entsätzet, her nachher wi man mit einem Lichte dabei kame, sehen wir, das di Schattierung der Wolken, näbenst hinterligendem Slosse ein solches zweifelhaftiges Bildgesichte darställete, wovon ich aber zum öftern hernach gegen meine Mutter und anderen mit nachdänklichen Räden auf Irer K.M. gähende gedacht, welches mir aber endlich zu Verzweigen geboten.

Efter Digtet til Kongen følger et banalt panegyrisk Digt til Dronningen og et tilsvarende til Kongeriget. Hvorledes Kongen har modtaget sit Digt, vides ikke; men vi finder en Hentydning til det i det Epigram, *Søren Terkelsen* skrev til den ny Udgave af Jørgen Holsts Billedværk »Regum Daniæ Icones«,¹² der udkom 1656 eller 1657. Her lader Terkelsen nemlig Kongen sige:

Hvad mig for langan Tid var spaaed
Og Gud ved Lycken skenckte,
Det haffver jeg omsiden naaed,
Der mand der paa lidt tænckte.

At Terkelsen har kendt Hövelens Digt kan der næppe være Tvivl om, da Hövelen i sin Retskrivningslære selv oplyser, at han under sit Ophold paa Tryggevælde og senere paa Tureby kom sammen med den danske Digter og drøftede mange Emner, især sproglige, med ham. Samme Aar, som Kongedigtet blev trykt, udgav Hövelen sin første sprogteoretiske Afhandling, der var skrevet

paa Latin, og hed: »Rationes Orthographicæ Höfeli explicatæ & divulgatæ«;¹³ sine heri udviklede Teorier, der var laant fra den Sprogrensningkres, der fylkedes om Philip von Zesen, omsatte han i et lille praktisk Skrift, der blev skrevet færdigt »auf der Insel Säländ 19. Oct. 1655«, men er trykt i Hamburg. Denne Bog er delt i tre Dele, der har den fælles Titel »Hövels Deutsch- und Dänschen Sprach und Schreib Auf Slus«.¹⁴ De to første Dele har Undertitlen »Deutsches Uebersähe Büchlein zu Verbässerung der Schreib- und Drukfäler«, og de er nærmest beregnet som Vejledning for Bogtrykkere og Korrekturlæsere, men tilegnes ingen ringere end *Joachim Gersdorff*, *Christen Thomesen Sehested*, *Theodor Lente* og *Christoffer Gabel*. Den tredje Del bærer den selvstændige Titel »Kunrat Höfels Anweiser zur Dänischen Rächt-Schreiberei im Schreiben und Drukken«, og den er tilegnet Professor *Thomas Bang* og Digteren *Søren Terkelsen*. Den senere Slotspræst til Aggershus *Lars Ibsen Quisling*¹⁵ har forsynet denne Del med et latinsk og dansk Ærevers, hvori det hedder:

Den gammel Vis, som ey var good,
Har Höfel høflig rykt fra rood.
Det, som af andre ræt er giort,
Af ham, som andre, skattis stort.

Man ser Værkets Tendens af følgende Afsnit i Fortalen:

Di gröste Verfälschung der Sprachen entstähet, das man anderer främ- den, ausländische Endungen und Wörter einmänget. Wozu sol SALUTERE? ist nicht AT HELSE dänisch? MON FRERE ist MIN BRODER nicht so gut? VALE oder A DIEU? warum tauget das alte libe FAR VEL nicht mehr?

Jammer ist es, das weil di Dänische Sprache einer der ältesten deutschen Mund-Arten ist, das sie nicht bässer in acht genommen und gehäget wird. Aber nein, das främde Frantsche gähet unser eigenen Mutter, o du libe unschuldige Einfal, der Dänischen weit for

O Jammer! Jammer! das unsere deutsche Mund-Arten zusammen, sonderlich Hochdeutsch, Dänisch und Holländisch, sollen so in Verdärben durch ausländisch Einmängen besudelt ligen bleiben! Ei, lassets uns bässeren, noch ist es Zeit! Ich Holsteiner mus fürwahr mit unsrem träuen Hern Bartold Wighman in seiner SINDSENS ROLIGHED di Faulheit das dänischen Aus- üben beklagen, wan er sagt: De, som med Forstand høre derpaa, maa blifve røde derved, at voris Land, som inted mangler i främmede Konster ok Sproger, skulde ikke hafve sit eget Sprok giort rent

Hvad Hövelen har foretaget sig i den herefter nærmest følgende Tid er ukendt, men eet og andet kunde tyde paa, at han stadig har opholdt sig i Danmark, maaske i København, hvor han senere siger, at han har haft en Del Manuskripter liggende under Svenskekrigen. Han er da maaske Forfatter til det endnu

bevarede Haandskrift »Anonymi Sibilla Cimbria, quam in lucem protulit Patriota Candor Dolabella« (gl. kgl. Sml. Kv. Nr. 2667), der er dateret 4. April 1657 og bærer Mottoet: »Pro patria et sponsa dulce periculum«, og ogsaa Forfatter til en Vise fra Krigens første Tid »Feld-Posaune oder Feld-Lied, dadurch Dänemarch angemahnet wird die Waffen wider Schweden freudig zu ergreifen und tapffer zu führen«. ¹⁶ Denne Visers Forfatter kalder sig *Philopatros*, og han digter under Mottoet: »Pro patria sit dulce mori licet atqve decorum/ vivere pro patria dulcius esse puto«, der i en lidt ændret Form: »Pro patria sponsaqve mori quam vis sit dulce o. s. v.« citeres af *Jens Steen Sehested* i dennes »Kiøbenhafns mistrøstige Fangers Klagemaal« ¹⁷ og her angives at stamme fra Candorin, d. v. s. Conrad von Hövelen. Citatet findes i dennes »Candorins vollkommener Teutsche Gesandte«, ¹⁸ Side 306. For at Hövelen skulde være Visens Forfatter taler ogsaa, at den i flere Vers omtaler Kontributionerne, som Digterens tidligere Herre netop var Bestyrer af og havde sine Kvaler med at faa ind.

Har Hövelen under Krigen 1657 ladet sig bruge som Krigsdigter i Danmark, virker det unægtelig noget overraskende to Aar senere at finde ham i Sverige, hvor han kom i Tjeneste hos den svenske Feltmarsk Grev *Robert Douglas*, ¹⁹ hvem han fulgte paa Togterne til Livland og Kurland. I Stockholm er han optaget af at skrive og iscenesætte Skuespil og Balletter. Han fortæller herom:

Ich habe selbst der wohlgewanten und fast in lauter Studenten bestehende Gesellschaft in Schweden unterschiedenen Geschichtspile gemacht als: den Hund, Waldsteiner, Lucrecia, Amandus und Amoene, Habor, Byrhe, Regirungs Kunstschatten, Stephanus, Orfeus, Spigel der Wollust Unlust, Amelinde, drauf Theophrastus, Lutherus, Mohamet, Eghinhart, Galant und Rosette, Lucifers Fall s.a.

Trykt foreligger kun en enkelt Ballettekst fra denne Tid: »Danz-Lust-Spihl: Der Tugend Lohn«, ²⁰ der udkom anonymt i Stockholm 1659, og selv oplyser, at Balletten blev danset af de unge Grever Douglas samt af den unge Friherre Lars Sparre. Disse var alle Børn. Men endnu en Tekst synes at have været trykt: »Die Auf-läbende Adelfrue oder Swedens Alten und Neuen Herligkeit«, der, efter Hövelens Afrejse fra Stockholm, blev opført »auf dem Slosse und in den Stadt« 1664. Om sit Ophold i den svenske Hovedstad beretter han iøvrigt kun, at han samarbejdede med »Teatristen og Maskinisten« *Antonio Brunati*, hvis »Festa Teatrale« var opført i Stockholm 1654, og som af Hövelen

berømmes for sine »seltsame Treibewärke in den Aufzügen, schöne Schaugerüste in den Danz-Schauspilen und bewäglich Schau-Eren und Spile-Rüstzeuge«. ²¹ Dog forstaar man, at han ogsaa i Sverige syslede med antikvariske Studier, idet han paa Hjemrejsen til Hamburg 1661 sendte et Manuskript, som indeholdt »Burnæi Adelfruna rediviva« til »einem Königl. Hohen Bedienten Herrn Christof G. um seiner K. M. aus Schonen nach Kopenhagen.«

Hjemvendt til Hamburg blev han 31. December 1661 optaget i Philip von Zesens »Teutschgesinnte Genossenschaft« under Navnet Der Höflische (Urbanus), men han kom dog ikke til at spille nogen større Rolle indenfor dette Selskab; derimod blev han en stor Mand i den af *Johan Rist* stiftede »Elbswanenorden«, hvori han blev optaget 1. Juli 1662 under Navnet Candorin, ²²

ein beifügiges Wort und Ordens- Benamung, welches auf Deutsch Helle, Klare Licht und Feur-reine Swanentreue bedeutet.

Under dette Navn udgiver han nu en Række Værker, af hvilke de vigtigste er hans Bøger om Elbswanenordenen og hans Bøger om Skuespilopførelse. Undertiden benytter han dog Navneskjulet Candore, Virtute, Honore, som Jens Steen Sehested direkte hentyder til, naar han i sit Digt »Der untadeliche States-Welt-Man« i en Note til Vers 136 siger:

Candore, Virtute, Honore, dadurch wird ein Stahts-Rath Raths-Staht und Adels Adels Hoheit bestätigt.

En Tid var Hövelen Elbsvaneordenens Fiscal og i Johann Rists sidste Leveaar fungerede han, under dennes Sygdom, som Ordenens Leder. Han opnaede da ogsaa den, dengang ikke sjældne, Hæder at blive laurbærkronet Digter. Af denne Begivenhed giver han en Skildring i Bogen om Elbsvaneordenen, i hvis sidste Del han citerer alle de ved denne Lejlighed fremsagte Digte og skildrer hele det besynderlige Ceremoniel. Kroningen blev foretaget af Rist, der tiltalte ham i et Digt, hvori det bl. a. omtales, at Hövelen arbejder med de matematisk-tekniske og astronomiske Videnskaber. ²³

I Aaret 1669 tier Hövelen pludselig stille, og der gaar 10 Aar, inden han atter lader høre fra sig ved Udsendelsen af »Candorins vollkommener Teutsche Gesandte«, der er trykt i Frankfurt 1679 og forsynet med et Æresdigt af *Johannes Wolken*, ²⁴ dateret »Hafnia 16. Sept. 1678«. Dette kan eventuelt tyde paa, at Hövelen er vendt tilbage til Danmark, og denne Antagelse bestyrkes yderligere ved at denne Bog, som omtalt, citeres af *Jens Steen Sehested*, og derved at Hövelen skrev et Æresdigt til ham allerede 1669. ²⁵ Forholdet mellem disse to

Digtere har rimeligvis ikke været et slet og ret Venskabsforhold, da den tyske Digter sikkert er identisk med den *Conrad von Hövelen*, der døde 15. Novbr. 1689 paa Brandholm i Vejle Amt.²⁶ I sine sidste Leveaar sad denne Hövelen i meget smaa Kaar, 1687 fik han eftergivet resterende Skatter og Ret til igen at nyde Brandholm Gaard og Gods, der var tildømt Kongen; det følgende Aar ansøgte han om Skattefrihed for to øde Gaarde, den ene i Borup, den anden i Hyvild; efter hans Død fortsatte Arvingerne den trælsomme Kamp mod Fattigdommen uden at naa ud over den.²⁷ Han var gift med *Sibylle Gjoe*, der døde 13. Jan. 1724, en Søster til *Birgitte Gjoe*, der 1656 var blevet gift med *Henning Quitzow*, som døde 1672. Conrad von Hövelen til Brandholm havde tre Børn: 1) *Elisabeth von Hövelen*, der døde 17. Juni 1741, og var gift med *Niels Parsberg*, der var Broder til *Mette Sophie Parsberg*, der var gift med *Jens Steen Sehested*, 2) *Anna Amalie von Hövelen*, og 3) *Johan Henrik von Hövelen*. Disse tre Børn var 1675 i Huset hos *Birgitte Gjoe* paa Quitzowsholm og fik da den lærde Jomfru *Anna Margrethe Bredahl* til Lærerinde.²⁸ Er Børnenes Fader identisk med Digteren, hvis Ægteskab med en dansk Adelsdame og dermed følgende Ophold i Danmark vilde forklare, at han for alle tyske Forfattere er en død Mand efter 1669, aner man ogsaa, hvorledes han er kommet i Forbindelse med sin Hustru. *Sibylle Gjoe* var nemlig en Datter af *Eskild Gjoe*, hvis Broder er *Otto Gjoe*, der var gift med Digterens Beskytterinde *Birgitte Thott*. Hun kan saaledes paa mere end een Maade have haft Æren for at knytte Elbsvaneordenens Candorin, Conrad von Hövelen til Danmark.

NOTER OG HENVISNINGER.

- 1) Christian IV's egenhændige Breve VI, pag. 252. og I. A. Fridericia: Adelsvældens sidste Dage, 1894, Noterne pag. III. *Hans Bremer* omtales af Hövelen som værende i Live endnu 1655.
- 2) Detlefsen: Johann Rist, gekrönter Poet. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw. Holst. Geschichte, Bind XXI, 283.
- 3) A. Fahne von Roland: Die Herren und Freiherren von Hövel, Cöln 1860, I, 75. Jvf. desuden H. Schmidt: Die Glückstädter Regierungs- und Justitzkanzlei. Zeitschr. d. Gesellsch. f. Schlesw. Holst. Geschichte, Bind XVI.

Af Lübeck-Linjen var den kendte Borgmester *Gotthart von Hövelen*, der maatte nedlægge sit Embede efter en Strid med Borgerskabet, og samme Aar udnævntes til Vicekansler ved Regeringskancelliet for Hertugdømmerne, hvorfor han bosatte sig i Glückstadt, hvor han døde 1671. Om Striden jvf. Bordings Danske Mercurius, Februar 1669. Af samme Slægt som Borgmesteren: *Margrethe von Hövelen*, der var gift med *Thomas Pauelsen* fra Randers, hvis Søn var Resident i Lübeck *Hans Thomasen Pauelsen*, der døde i København i September 1667 og var gift med *Anna Regina v. Schönbach*, død 1674, jvf. Ehrencron-Müllers Forfatterleksikon og Pers. Tidskr. 6 R. III, 25, og *Helene Engel von Hövelen*, gift med

- Conrad Gerhard Landsberg*, Pers. Tidsskr. 3. R. I, 74 og 9. R. III, 88. Desuden nævnes som levende i Danmark *Johan Urbanus Friderich Hövelen*, Persh. Tidsskr. 6. R. II, 174, og *Margrethe von Hövelen* gift med *Peter Jacobi*, Pers. Tidsskr. 8. R. V, 185.
- 4) Bibl. Danica, III, pag. 136.
 - 5) Gregorius Nicolai: Unsterblicher Nachrum über Dn. Barthold Müller, Hamburg 1667. Jvf. Moller: Cimbria litterata I, 436, hvor Brødrene omtales.
 - 6) Candorins Freud-Trauer-Scherz-Schauspahl-Entwurf, 1663, pag. 26.
 - 7) Moller.
 - 8) Instruks for Døtrene, jvf. Danske Magazin 5. R. I, 373.
 - 9) Ehrencron-Müllers Forfatterleksikon.
 - 10) Bibl. Danica, III, 136.
 - 11) Poul Tschernings Digt: Bibl. Dan. III, 136.
Ditlev Ahlefeldts Erindringer, ved Louis Bobé, Kbh. 1922 pag. 167.
 - 12) H. Werner: Danske Kongers Epigrammer, i Festskrift til Valdemar Vedel, 1935, pag. 342.
 - 13) Bibl. Danica, IV, 48.
 - 14) Ibid.
 - 15) Han skrev ogsaa et Digt til Dorothea Engelbertsdatter, der »fortjener Lauream Iblant Quinderne, d. e.: L. I. Q., jvf. Schönaus Samling af lærde Fruentimmer, pag. 460.
 - 16) Da Kongen omtales som værende ombord paa Flaaden, maa Digtet være skrevet i Juli 1657. Jvf. Bibl. Danica III, 141, en Oversættelse fra samme Aar, Ibid. Supl. pag. 315.
 - 17) J. V. v. Holstein Rathlou: Dansk Renaissancedigtning, 1914, pag. 33—58 og Note pag. 161, hvor Hövelens Dødsaar fejlagtigt angives: ca. 1669.
 - 18) Ikke i Kgl. Bibliotek, men i Hamburg Bibl.
 - 19) Svenska Adelens Ättartavler, 1926, II, 283.
 - 20) G. E. Klemming: Sveriges dramatiska Litteratur, Stockh. 1863, pag. 45, hvor Hövelens mærkelige Sprog antages for Hollandsk. Jvf. ogsaa Fortalen til »Candorins abgefasseter Helden-Lust-Üben« 1663, der er til-egnet Sveriges Konge *Karl der Grosse*, og hvori enkelte Vers fra Skue-spillet citeres.
 - 21) Candorins Zimmer-Swan, 1666, pag. 45. jvf. Klemming anf. Skr. pag. 45.
 - 22) Medlemslisten i Candorins Zimmer-Swan, hvor kun denne Optagelsesdato er vedføjet. Paa Listen findes ingen danske Forfattere optaget, da det stred mod Ordenens Statuter at optage fremmede, kun synes Ordrenens *Poliander*, der anføres at hedde *Daniel Pauli*, ikke at kunne være nogen anden end Bogfører D. P. i København, *Simon Paulis* Søn, der maa være den *Poliander*, som skrev et Digt til *Hieronimus Buecks* Begravelsespræken 1674, de var gift med *Henrik Würgers* Døtre og altsaa Svogre.
 - 23) Candorins Zimmer-Swan, pag. 229. Hövelen nævner ibid. pag. 45 og 196 Titler paa en Række egne Værker, der ikke nævnes hos Moller; flere af disse blev sikkert aldrig trykt og flere synes at have været rene Lejlighedsdigte, af særlig Interesse er kun, at han oplyser, at han har skrevet »Cometen Füsbildung« under Pseudonymet *Dracon von Löven*.
 - 24) Elbsvaneordenens *Nephelidor*.
 - 25) i »Der untadeliche States-Welt-Man«, der udkom under Navneskjulet Siennest, d. v. s. den, der gør gale Streger (Faire des siennes).
 - 26) Hugo Mathiesen: Historiske Mindesmærker, Vejle Amts Aarbog 1911, pag. 248.
 - 27) jvf. Nygaards Fortegnelse over Rentekammerets kgl. Resolution. Registeret Nr. 5680, 5873, 7319 m. fl.
 - 28) Schönaus lærde Fruentimmer, pag. 270.